

"ישפיל דעתו"

"תקנתו של בעל הלשון"

ידוע הדבר, שבכל דבר שאסרה תורה - בעיקר בדברים ש'בין אדם לחבירו', יש נקודה שורשית לא טובה שרצון השי"ת שנבטלה מלבנו. וכמו באיסור "לא תגזול" או "לא תחמוד", להסיר מלבנו את תאוות הממון ולהחדיר הסתפקות במועט. וככל שביאר ב"ספר החינוך" בשורשי המצוות.

וכבואנו ללמוד את תכלית רצון השי"ת באיסור 'לשון הרע', נמצא שלכאורה לעוון זה אין שורש, שהרי המספר אינו מקבל תועלת ממשית מהדיבור - וכמאמר רבותינו ז"ל (ערכין טו ע"ב): "לעתיד לבוא מתקבצות כל החיות ובאות אצל נחש ואומרות, ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך. אומר להם וכי מה יתרון לבעל הלשון".

ומאידך, חז"ל מלמדים שעוון זה הוא חמור ביותר, וכנפסק ברמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ו) שבעלי לשון הרע דינם כמו המינים והאפיקורסים; "שאינ להם חלק לעוה"ב אלא נכרתים ואובדים ונידונים על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים", והדברים נוראים.

אך הנה מצינו לענין "תקנתו של בעל הלשון" שאמרו (ערכין שם): "ישפיל דעתו". והטעם, הסביר מהרש"א (בכ"א שם);

"כי הגאווה שבו מביאו שמדבר לשון הרע על חבירו". וכבר האריך בזה מרן ה"חפץ חיים" ב"שמירת הלשון" (שער התבונה פרק יד). ובמאמר זה נרחיב לבאר משמעות הדברים לעובדה ולמעשה.

"אין אני והוא יכולין לדור בעולם"

אכן ב'גאווה' ובלשון הרע' מצינו דבר נורא שאין כדוגמתו בשום עוון. הנה על ה'בעל גאווה' אמרו (סוטה ה ע"א): "כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם". וכמו כן על מספרי לשון הרע אמרו (ערכין טו ע"ב): "כל המספר לשון הרע, אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם". ושניהם מקרא אחד דרשו: "מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל" (תהילים קא, ה).

ומבואר, שלגאווה וללשון הרע שורש אחד, כי מחמת היותו 'בעל גאווה' נותן דרור לפיו, ומדבר בגנות אחרים. ולכן על שניהם אומר הקב"ה-כביכול: "אין אני והוא יכולין לדור בעולם". דהיינו סילוק שכינה ו'הסתר פנים'.

וידועים דברי אור שבעת הימים, הבעש"ט הק', שמדברי חז"ל אלו רואים ש'בעל גאווה' קשה וחמור יותר

א. 'שיהרין' (אות רסא): ועיקר הכפירות שבאין להאדם ומבלבלין את האמונה הם כאים מגדלות. כי מי שיש בו גסות, הקדוש ברוך הוא אומר אין אני והוא יכולין לדור (סוטה ה.). נמצא שעל ידי גדלות נסתלק הקדוש ברוך הוא ממנו, ואזי באין כפירות שזהו בחינת הסתלקות השם יתברך והסתרת פניו ממנו.

מ'בעל עבירה' ממש. שכן על עבירות נאמר (ויקרא טז, טז): "השוכן אתם בחוך טומאותם" - אף שעדיין יש בהם בעלי חטאים (רש"י שם וראה ביומא נו ע"א), ואצל בעל גאווה נאמר: "אין אני והוא יכולין לדור בעולם".

"סימן מובהק" לגאווה

ומשום כך, התקנה של בעל לשון הרע; "ישפיל דעתו". כי הגאווה היא שורש החטא, ובהיותו שפל ועניו מתקן את הסיבה למכשול וזוכה להסיר את המחיצות שיצר בגאותו, מפני כבוד השי"ת.

ובהסתכלות זו זכינו לתשובה על השאלה הידועה: מנין ידע האדם האם יש בו את מדת הגאווה, הלא אם יוכיחו לאדם שהוא גאה, יתכחש או יתבלבל. שכן מדה זו טמונה עמוק מאוד בלב ורבים אינם מבחינים בה כלל. ולדוגמה: הנה הפליגו רבותינו בחומר "המלבין פני חברו ברבים" (ב"מ נט ע"א), ואילו אותו שהלבינו את פניו יבוא לדון את עצמו לכף חובה, שנתבייש מחמת היותו בעל גאווה, בודאי תחלש דעתו ביותר, ואינו נכון. כי כבודו של יהודי הוא "כבוד אלוקים", וכמאמרם (אבות פ"ג מ"ד): "חביב אדם שנברא בצלם", ואינו פסול.

ברם, משמעות הגאווה היא הרגשת התנשאות על אחרים, ולה "סימן מובהק" והוא האם נותן דרור ללשונו

לדבר בחסרונות אחרים. כי דיבור על אחרים הוא כניסה לרשות היחיד של אותו שמדבר עליו, וכפותח דלת ביתו של חברו בלא רשות. שכן אילו היתה דעתו שפלה, בודאי היה בוש ונמנע מלדבר. ואם מוצא את עצמו נכשל בחטא הלשון, הרי זה סימן על פגם הגאווה שעדיין שוכן בקרבו. אליו הדברים אמורים: "ישפיל דעתו".

'פרשנות'

אך יש לשאול: הלא מדובר כאן באדם שאין בו תורה (כלשון הגמרא שם: "אם עם הארץ הוא, ישפיל דעתו"), ובמה כבר יש לו להתגאות. הן אילו היתה הגאווה מצויה רק בלב עשירים או בעלי הצלחות, ניחא. אבל המציאות מוכיחה שגם מי שאין בו מעלות מיוחדות, מסוגל לשבת ולדבר בגנות אחרים. מהיכן זה מגיע?!

תשובה לדבר: שראשית כל יש לדעת, כי הגאווה היא נטיה דקה הקיימת כמעט בכל אדם ואינה תלויה בשום 'הצלחה'. שאם מרגיש בלבו התנשאות, כבר נכנס ברשת זו. ויתכן גם קטן במעלה כ'בור ועם הארץ' או עני מרוד שיהיה גאה כאשר חש בלבו רגש התנשאות על אחרים.

ובפרט שיש אנשים שנולדו עם תכונת נפש של 'פרשן', דהיינו שרואה מאורע מורכב ויודע לנתחו לכמה צדדים,